

Behöver vi en kanon? Är kanonisering något ofrånkomligt? Är det rent av litteraturvetenskapens huvudsakliga uppgift? *TFL* bjöd in fyra litteraturvetare i olika positioner till en diskussion via e-post om kanon och litteraturvetenskap. Syftet var att reflektera över förra årets omfattande massmediala debatt om en litterär kanon, en debatt där litteraturvetenskapen för ovanlighetens skull hamnade i den politiska diskussionens centrum.

Kanon och kanoner En e-postdiskussion

Lena Ulrika Rudeke: Hej Eva, Stefan, Mats och Amelie. Visst minns vi hur Folkpartiets Cecilia Wikström inför riksdagsvalet 2006 föreslog inrättandet av en nationell litterär kanon för grundskola och gymnasium, i syfte att stärka det svenska språkets ställning och att skapa gemensamma kulturella referenspunkter? Skönlitteraturen tilldelades nyckelrollen i ett utbildnings- och integrationspolitiskt ärende. Förslaget väckte en omfattande debatt. Skulle vi få en svensk variant av grannlandet Danmarks och kulturminister Brian Mikkelsens officiellt inrättade kulturkanon som hade sjuösatts under hösten dessförinnan? Var det politikernas sak att stadfästa kanon? Var en nationell kanon meningsfull i det globaliserade samhället? Åsikterna var många och delade.

Wikströms motion avslogs i april i år, men kampen om litteraturkanon är ingen tillfällig politisk eller medial dagslända. Den fortgår som alltid i mångfalden av de vardagliga praktiker som kringgärdar det litterära fältet, de litteraturvetenskapliga – våra egna – inbegripna. När denna kamp når kritiska nivåer och, som förra sensommaren, visar sitt ansikte i det offentliga, finns det all anledning för oss att analysera situationen.

Hur kan vi begreppsligt, kontextuellt, ideologiskt, pragmatiskt eller på annat sätt fördjupa perspektiven på litterär kanon och samhälle,

och på relationen mellan litteratur, läsande, makt och politik? Hur kan vi förbinda dessa perspektiv med det litteraturvetenskapliga ämnets och humanioras påstådda kriser? Och med en blick mot oss själva: vilka krafter kan litteraturvetare utgöra i allt detta? Vad säger ni?

Eva Haettner Aurelius: Två funderingar apropos förra årets debatt: 1. Kanon, hur man än definierar detta fenomen, tycks aldrig kunna bestämmas, knåsättas av någon kommitté, regering eller kyrka; kanon uppstår (om den finns) ur bruket av litteratur. Redan framväxten av den mest kanoniska av alla skrifter, bibeln, visar detta. Ingen kommitté eller världslig eller kyrklig organisation bestämde den gången (ca 100–400 e Kr) vilka skrifter som skulle utgöra kanon. Den uppstod väsentligen ur bruket, det att man använde vissa skrifter, och ur diskussioner mellan olika delar av kyrkan om vilka som borde vara med eller inte. Så småningom bekräftades detta bruk av makten. Jag tror med andra ord inte att man kan bestämma, lagstifta om vad som skall läsas i skolor och på universitet. Sedan är det en annan sak att makten alltid har velat ha ett finger med i spelet.

2. De danska förhållandena är lite annorlunda än de svenska: ämnet litteraturvetenskap utbildar i Danmark inte gymnasielärarna, de utbildas av ämnet »nordisk«. Vårt systerämne är alltså ett ämne sprunget ur språket. Detta betyder att den litteratur man läser på universiteten väsentligen har varit nordisk litteratur (främst dansk förstås). Nu har dessa förhållanden ändrat

sig något, man läser även icke-nordisk litteratur på institutionerna för »nordisk«, men eftersom ämnet varit så nationellt präglad, har det inneburit att tanken på den litterära kanon som något nationellt varit mycket starkare i Danmark än i Sverige. Här har vårt ämne litteraturvetenskap sprungit fram ur ämnet »estetik« (professurerna i ämnet litteraturhistoria med poetik i Uppsala och Lund stammar från 1917/1920) och ur ämnet »kulturhistoria« (i Stockholm, där professuren i ämnet litteraturhistoria inrättades 1899), och det var detta ämne som kom att ingå i examen för blivande lärare i svenska språket och litteraturen. Undervisningen i litteraturhistoria med poetik har därför i Sverige aldrig varit rent nationellt definierad. Detta har i sin tur fått till följd att man åtminstone i svenska gymnasier långt fram i tiden har fått sig till livs något ur »världslitteraturen« och något från de »stora tänkarna« när man haft ämnet »modersmålet« på schemat. Sedan är det mitt intryck att i och med ämnet »svenska« i gymnasierna blivit alltmer språkligt inriktad och allt mindre litterärt, har detta breda, internationella om man så vill, litteraturbegrepp åsidosatts, vilket är riktigt sorgligt.

Mats Malm: Det är vackert att också kristenhetens kanoniska processer leder till slutsatsen att det inte går att lagstifta om vad som skall läsas. Ändå är väl just ordet och den kristna kopplingen en betydande del av problemet? När kanon används i betydelsen kulturell tillgång, resurs, då är det ganska lätt att vara – med förbehåll – positiv. Men debatten startade med förslaget att upprätta en kanon i den mer egentliga meningen: rättesnöre eller riktlinje. Därmed blev det svårt att undvika associationer till kyrkans maktutövning genom tiderna, med utdefinieranden av både texter och människor som inte var renlärliga nog. Det är kanske inte historiskt korrekt, men åtminstone för mig verkar kanon i den meningen och exkommunikation höra tätt samman. Att tala om en nationell kanon blir att dra ordet i den riktningen.

Kanon i meningen rättesnöre är ett intressant objekt för ideologikritisk och sociologisk inriktad forskning, men annars är det svårt att hitta bra användningsområden för ett sådant fenomen. Talar man i stället om kanon i vidare bemärkelser som kulturell tillgång, skatt, klassikersamling, hitlista, resurs eller till och med pensum är det lättare att se det som en potential (även om det fortfarande är väldigt långt ifrån oskyldigt). Men är kanon då rätt benämning? Finns det något annat ord man kunde använda i stället, för att tydliggöra vad det är man diskuterar?

Amelie Björck: Jag håller med: den typ av kanonlista som den danska regeringen och dess kommittéer skapade blir inte annat än ett slags efterhandskonstruktion utifrån de decentraliserade urvalsprocesser som ständigt pågår överallt där det läses. Stefan Jonsson har ju varit inne på den politiskt besvärliga motivationen bakom förslaget i Danmark och från det svenska folkpartiets sida. Hela tanken grundar sig på en otidsenlig, dum och farlig dröm om en kärna av gemensamma nationella värderingar i förhållande till något oöverskådligt, främmande och jobbigt. Och den kärnan ska poleras fram i form av ett gäng utvalda böcker (stackars dem). Att sedan den danska kommittén vågade sig på några små uppror mot ursprungstanken tar inte riktigt bort den skämda lukten.

Jag tänker mig, trots Evas nyansering, att »kanon« definitionsmässigt kännetecknas just av att vara ett urval som auktoriserats av en institution (kyrka, universitet etc.). Ett annat användbart ord är »klassiker« som i högre grad sällas fram genom att ett hållbart bruk och intresse i en lite bredare läsekrets genom åren uppmuntrar till nytryck.

Det har hävdats att urvalsarbetet till en kanonlista i sig skulle rikta blickarna mot litteraturämnet på ett vitaliserande sätt, och det är möjligen sant på ett ytligt plan – som i och för sig kan vara nog så viktigt i tider av sniken ekonomisk kortsiktighet.

Det mera djupgående vitaliseringsarbetet handlar om att utåt och inåt tydliggöra värderingsarbetet bakom de egna litteraturlistorna på grundnivå och när det gäller vilken forskning som främjas. Jag har ingen insyn i om sådana diskussioner förekommer på ledningsnivå på institutionerna, men de borde definitivt involvera fler. Sedan Södertörn bröt sig ut från gubbväldet på litteraturvetenskapen i Stockholm och satte ihop nya litteraturlistor har det varit ganska tyst tycker jag.

Lena Ulrika: Hur många litteraturvetare runt om i landet skulle skriva under på det du säger, Eva, att man inte kan »bestämma, lagstifta om vad som skall läsas i skolor, i universitetens kurser»? Det vore intressant att veta, för att få en exakt bild av det aktuella åsiktsklimatet i forskarvärlden. Detsamma angående maktperspektivet på kanon. Många håller sannolikt med dig, Mats, om att kanon och exkommunikation hör samman. Men, menar du att detta samband endast gäller kanon i betydelsen »rättesnöre«, inte i betydelsen »kulturell tillgång, resurs»? Hur tänker ni andra?

Amelie, du använder ordet »otidsenlig«. Ett spännande och rätt problematiskt ord, då det bygger in idén om att »rätt« uppfatta sin egen tid och att därtill kunna bedöma någots eventuella bäst-före-datum. Hur ser egentligen ett vitaliseringsarbete i kanonsammanhang ut för att vara – rätt i tiden?

Eva: Ordet kanon var och är inte bra, inte i våra sammanhang. För givetvis var det så att när kanon väl var fixerad, så var den omgärdad av ett staket, som exkluderade. Och detta kännetecknar inte den profana litteraturens öden i historien. Våra listor (ordet kanon lär ursprungligen ha betytt listan med de allmänt brukade böckerna, inte böckerna själva) med klassiker som läses ändrar sig med tiden, det är ett ofrånkomligt faktum. Staketet finns inte. Jag håller helt med Amelie som menar att man måste tänka över på vilka grunder man upprättar och trade-

rar våra listor. För dessbättre har våra listor inte någon gång upprättats uteslutande på grundval av nationalspråkliga argument, utan sannolikt också på grundval av estetiska och kulturhistoriska argument. Men under dessa argument kan förstås andra outtalade argument dölja sig – jag har själv varit med om att förändra kurslistor och utbudet av kurser.

Jag har en svaghet för den estetiska synpunkten och värderingsgrunden: att förmedla texter som jag tror och menar har klassikerkvalitet. Observera att jag menar att det är texter, inte genrer, som har kvaliteten: alltför ofta ser och hör man synpunkten att den estetiska värderingsgrunden dömer ut vissa genrer såsom »låga«. Birger Sjöbergs visa »Den första gång jag såg dig« är faktiskt bland annat ett folkligt skillingtryck, men denna genretillhörighet medför verkligen inte att den måste kallas dålig.

Mats: Nej, Lena Ulrika, jag menar inte att bara exkommunikation hör till etablerandet av rättesnören. Kanon som rättesnöre är den formen av kanon som jag inte kan komma på att man behöver bejaka alls. Allting i närheten är självfallet översvämmat av frågor om makt och exkludering också.

Kurslistor är förstås ett förnämligt exempel – eftersom det måste finnas listor till kurserna. Även om man lyckas lägga det nationalistiska problemet åt sidan så är de estetiska kriterierna inte direkt okomplicerade: vem bestämmer hur stor litteratur skall se ut, och varför? Kulturhistoriska kriterier: vem bestämmer vad som är viktigt, vilka kontexter som är de relevanta? När vi gör om kurslistor, är vi ute efter att problematisera den gamla kanon eller att ersätta den med en »bättre«? Den som vill det senare strävar att ta över makten. Det viktiga är väl inte om en text kan sägas vara bättre utan om den kan sägas vara intressantare – ur ett visst perspektiv som också klargörs? Observera: det resonemanget möter snabbt sin pedagogiska gräns. Den estetiska funktionen är förstås central i ämnet och det är närmast omöjligt att

undervisa på onjuttbar litteratur, även om den råkar vara mycket belysande i en viss frågeställning. Men frågan är ändå var man finner avvägningen mellan »bra« och »intressant«.

Amelie: Du har såklart helt rätt, Lena Ulrika, i att beteckningen »otidsenlig« växlar innebörd beroende på utsiktspunkten och kanske ger en föreställning om utvecklingstro som jag ogärna vill stå för. Det finns en hel del tidsenlig idioti också helt klart; många vindar blåser samtidigt.

Det jag retar mig på, när det gäller tanken på en gemensam nationell kanon, är att den motsäger stora delar av de erfarenheter som byggts in i postmodern litteraturteori under de senaste fyrtio åren. Blicken flyttas från den läckra, mångfaldiga oöverblickbarhet och de förmedlings- och bruksaspekter som vi blivit allt bättre på att se och inkludera i litteraturvetenskapens värld, till en smal, fantasilös lista på 12 böcker. Det känns erbarmligt trist. Analt.

Som Mats påpekar är det tillräckligt svårt att sätta ihop en lite mer omfattande lista med kurslitteratur. De »estetiska värdena« är klart luriga. Om man erkänner att en litteraturlista/kanon måste vara föränderlig så är det väl för att de estetiska värdena är relaterade till andra, konjunkturbundna intressen? Utan den feministiska rörelsen tror jag inte att listan hade öppnats för de kvinnliga författare som finns med idag.

Själv vacklar jag i sådana frågor, som i vilken mån representativitetsfrågan (utifrån etnicitet, kön, klass osv.) ska vägas in i urvalet. Det var ju sådana, starkt artikulerade krav Harold Bloom reagerade mot med sin *Den västerländska kanon*. Jag tror inte man kan ställa krav på litteraturen att den ska vara jämställd och, som folkpartiet hoppades, artikulera »våra« goda värderingar: tänk på de brutala fornnordiska sagorna! Däremot bör kraven ställas på strukturerna kring litteraturen. Så ja: vi bör gå mot listor med lika många manliga som kvinnliga författarskap. Jag kommer i tankarna hela tiden tillbaka till att det viktigaste litteraturvetenska-

pen gör är att utbilda vakna, kritiska läsare. Det sa redan Georg Brandes: »Langt mindre vigtigt hvad man læser, end at man læser det Læste godt« (så den traditionen finns också i Danmark, även hos Grundtvig). Bengt Nerman stod för samma linje i sin folkbildningsförnyelse i början av 60-talet. Som god läsare tål man nog vilken kanon som helst, och förstår hur man söker sig vidare. Jag älskar som de flesta i facket att läsa rika och välskrivna böcker, men jag har svårt för litteraturvetenskapens traditionella utgångspunkt att läsning ska vara att njuta av mästerskap. Vi måste hantera fler värden än de estetiska – alternativt använda ett brett estetikbegrepp.

Mats: Nej visst, mästarpöet-tänkandet är starkt. Ibland kan man läsa ett litteraturvetenskapligt arbete vars övergripande tes verkar vara: »nn är bäst, eller i varje fall nästan bäst«. De litteraturvetenskapliga färdigheterna skall förstås vara inriktade på det estetiska men inte begränsas av det. Faktiskt formulerade sig de danska kanonutredarna likt Brandes och Grundtvig: de ville stärka »danske elevs afkodningsfærdigheder«. Nu talade de inte om universitetsstudering, men här uppstår frågan vad – eller vem – som definierar en god läsare.

Stefan Jonsson: Man får perspektiv på den debatt vi just för när man ser hur den förts och förs på andra platser. Fjolårets kanondebatt var den fjärde jag följde på nära håll. Hösten 1990 bröt den ut i USA, just som jag flyttat dit. Frågan om vilka böcker landets studenter skulle läsa blev plötsligt hett nyhetsstoff i tv-kanaler och på tidningarnas förstasidor. Tio år senare befann jag mig i Tyskland, där tongivande röster hävdade att man bör inrätta en »Leitkultur«, ett slags kulturella armeringsjärn som skulle förstärka sammanhållningen i den allt brokigare förbundsrepubliken. I Danmark togs snarlika initiativ 2003, med resultatet att landets elever och lärare numera har en litteraturlista som talar om vad de ska läsa i varje årskurs; littera-

turlistan följdes nu i vår av en historisk kanon som anger dryga tjoget historiska märkesår alla danska skolelever måste lära sig; och folket i övrigt har fått ett praktverk som hyllar allt stort danskar åstadkommit på andens fält.

Det finns stora skillnader mellan dessa fall, men även ett gemensamt mönster. Överallt finner vi en politisk eller kulturell elit som grovt taget bekänner sig till högern och som menar att nationen står inför ett sönderfall. Stora grupper påstås stå utanför gemenskapen eller, än värre, bilda alternativa gemenskaper med värden och normer som i elitens ögon är främmande, undermåliga eller farliga. För att råda bot på situationen förespråkar man starkare kulturell fostran. Man önskar rättning, och i detta syfte lägger man fram ett rättesnöre eller tar fram armeringsjärnet, eller som det heter på grekiska, latin och numera även på andra språk – en kanon. (I alla diskussioner om kanon bör man inom parentes tillfoga en lärdom man kan dra av *SAOB* och andra etymologiska verk: de bågge orden – kanon och kanon – alltså den man skjuter med och den man förtecknar som lista över helgon eller böcker – tycks ha samma ursprung i ett gammalt grekiskt uttryck som betydde benpipa, stav, senare måttstock eller mätsticka. Vilket lär oss att militärens kanon och litteraturens har detta gemensamt, att bågge alltid är hårda och raka – och, kan man tillägga, ihåliga.)

Till det gemensamma mönstret hör också att försöken att rätta folket med dessa raka och hårda stavar alltid misslyckas. Många känner inte igen sig i den snäva tolkning av landets kultur som införs ovanifrån, åtskilliga känner sig utestängda av den. De sluter sig samman i sina egna grupperingar, bildar sina egna institutioner och skapar alternativa versioner av nationens kultur. Den kanon som införs uppfifrån undermineras strax av en motkanon, som i sin tur förnyar den. Detta är en naturlig del i traditionsbildningen, förnyelsen är ett tecken på kulturell vitalitet.

Vilket leder mig till följande slutsats om litteraturvetenskapens tre möjliga sätt att blanda sig i kanondebatten:

1. Det destruktiva sättet: att ta elitens oro för kulturens sönderfall på allvar och verkställa dess beställning av diverse listor och rättesnören. Så har skett i Danmark, där litteraturhistoriker, pedagoger, författare och intellektuella förtjust eller motvilligt accepterat regeringens uppdrag – och inkasserat dess anslag – för att utarbeta en kanon. (Detta är lika med den intellektuella klassens bankrutt.)

2. Det konstruktiva sättet: att skriva om diskussionen som en fråga om vårt förhållande till traditionen. Låt oss alltså tala om våra litterära traditioner och om deras pågående förnyelser! Dialektiken mellan tradition och förnyelse är förmodligen det bästa sättet att komma ut ur den förstenade och förtingligande föreställningen om kanon.

3. Det andra konstruktiva sättet, som särskilt Eva och Mats redan påpekat: denna diskussion blir intressant så snart den skrivs om som en debatt om kvalitet. Få kritiker och litteraturforskare är numera förmögna att diskutera estetisk kvalitet på ett intressant sätt; estetisk kvalitet som bland annat kritiskt redskap och emancipatoriskt värde.

Lena Ulrika: Du återkommer till den integrationspolitiska aspekten, Stefan. Låt oss börja i den historieutblick du ger och Eva tidigare gav. Varför dyker kanondebatten upp på den politiska arenan i Sverige just nu? Vad säger det om vår tid, och litteraturens ställning i denna? Dessa frågor borde i allra högsta grad intressera oss litteraturvetare, och de är väl också i grunden förbundna med det litteraturvetenskapliga ämnets kris? Stefan, Eva och ni andra?

Eva: Antagligen beror det på att litteraturens ställning försvagats, och detta beror sannolikt på att andra medier har stärkt sin ställning, och att litteraturen (i skolan) mer blivit ett instrument för språkundervisningen än något som förmedlas för sin egen skull, som litteratur.

Amelie: Apropå kanondebattens uppdykande i relation till ämnets kris. I en text som heter »What is the Value of Literary Studies?« sätter Bruce Fleming fingret på en central problematik i litteraturvetenskapens självbild. Han utgår från frågan »Varför bör man läsa böcker?« och pekar på ett paradigmskifte. På 1800-talet, i »visdomsparadigmet«, löd svaret: för att det gör människor klokare och bättre. På 1900-talet, i »vetenskapparadigmet« har svaret i stället blivit: för att litteraturen finns (hos oss ligger nog skiftet i praktiken senare, kanske rentav efter andra världskriget). Med det senare synsättet vidgas gränserna för det som litteraturvetenskapen kan studera: det går inte att försvara reduktionen av läslistan eller forskningsobjekten med några logiska argument. Tillgången på intressant litteratur är näst intill oändlig. Denna gränslösa, frihetliga inställning menar Fleming underminerar litteraturvetenskapen som ämne. Den identitetsskapande akt som läsningen och forskningen innebär splittras och ingen har längre överblick över fältet. Kanonstriderna blir ur det här perspektivet ett symptom på svårigheterna med den vetenskapliga attityden – en längtan tillbaka till visdomsparadigmets trygghet. Fleming föreslår ett nytt visdomsparadigm, utan de moraliska fördomarna, men där litteraturens förmåga att förändra världen genom reflexivitet blir grundläggande i urvalstänkandet. Litteraturen som ett slags människokunskap där igenkännandet inte begränsas av hudfärg, kön, miljö. Där tänker jag att din hint om estetiken som »kritiskt redskap och emancipatoriskt värde« också kan komma in, Stefan?

Andra positiva strategier tycker jag märks i det lite nyvakna talet om att skapa »goda forskningsmiljöer«, det vill säga kollektiva värdegemenskaper inom det stora fältet, och i nyfikenheten på interdisciplinära möten. Hur viktigt är det att ämnet bibehåller sina gränser?

Mats: Den etymologiska uttolkningen av »kanon« är sympatisk! Man kunde tillägga att kanon ju inom musiken beskrivs som en form av

polyfoni. Det kan låta öppet och inbjudande men ligger förstås långt ifrån någon bachtinsk mening. Polyfonin består i att den fastlagda melodin upprepas om och om, bara i dubble-ringar. En sådan polyfoni är alltså mindre polyfon än den ger sken av. Det dialektiska sättet att tala om kanon i termer av tradition är särskilt välägnat eftersom rättesnöre-idealet i mycket hög grad vill vara tidlöst: vad kan då vara bättre än att historisera det? Kanon blir meningsfull som föremål, inte som ändamål. Det historiska perspektivet blir lustigt nog tydligare när man talar om klassiker. Själva ordet signalerar tidlöshet, men just därigenom verkar det ändå inbjuda till historisering. En klassiker beskrivs gärna som ett verk eller en författare som har något att ge i alla (många) tider och kontexter, det vill säga i olika historiska situationer. Och som Amelie påpekade, en klassiker kan hävda sig också utan att bli föreskriven av en institution. Begreppet är långt ifrån oproblemiskt, men jämfört med rättesnöret ger det en påtaglig rörelsefrihet främst genom att det blir en resurs som kan utvidgas och inte nödtvunget utesluter.

Amelies beskrivning av litteraturvetenskapens självbild är talande och förklarar en hel del av reaktionerna i debatten som var. Det nationella, politiska kanonförslag som startade debatten vittnar bland annat om en instrumentell litteratursyn av rätt ovanligt slag. Men nu är också en tid då vi nästan blir tvungna att fråga oss vad vi kan använda litteraturen till (och förhoppningsvis gör vi det på bättre sätt). Litteraturen har förtingligats på ett aldrig förr skådat vis, helt enkelt på grund av den tekniska utvecklingen. I alla länder finns nu teknologin att digitalisera och tillgängliggöra inte bara det man vill kalla kulturarvet och klassikerna, utan snart sagt allting. Google Print forsar igenom universitetsbibliotek utan att lägga ett enda verk åt sidan, digitaliseringsprojektet står som spön i backen. Det handlar inte bara om resurserna som går åt för digitaliseringen: många ägnar mycket övervägande åt den ekonomiska vinningen. Informa-

tion wants to be free, hette det och många länder vill inte bara dokumentera utan också tillgängliggöra sin litteratur, men omätlig energi går åt för att finna former att ta betalt för bruket av rättighetsskyddad litteratur.

En del av detta är utmärkt, tycker jag. Litteraturen kan riskera att reduceras till vara, men vi tvingas att omvärdera vårt förhållnings sätt till den. Inom EU blir det naturligt att vart land tar hand om digitaliseringen av sin litteratur, och här finns förstas risk för alltför nationella eller regionala överväganden. Urvalen som görs är givetvis styrda och kan ifrågasättas, men fördelningen ligger i sakens natur och tillgängligheten i sig ger möjlighet till helt nya perspektiv och sammanhang. Frågor om det nationella, om kanon eller klassiker, om identitet och samhörighet, allt detta väcks av litteraturens nya former.

Stefan: Ja, varför dyker kanondebatten upp på den politiska arenan just nu? Granskar man motiven som framförs av dem som framhärdar om en kanon, ser man snart att de är av två helt olika, kanske sinsemellan motsägelsefulla slag. Det sägs å ena sidan att en kanon är nödvändig för att rädda eller främja litteraturens och läsningens ställning, särskilt bland ungdomar som lever i en påstått nivellerad, visuellt orienterad och homogent amerikaniserad kulturmiljö. (Jag tror att den bilden i viss mån stämmer, men jag tror inte att kanon är lösningen. Det finns bättre sätt.) Det sägs å andra sidan att en kanon är nödvändig därför att kulturmiljön blivit alltför fragmentariserad, heterogen, eller för att säga det rakt ut, alltför mångkulturell. Många påstås växa upp i kulturella ghetton eller enklaver där de aldrig får tillfälle att stifta bekantskap med den goda litteraturen. Detta betyder i sin tur att rikets medborgare inte längre förenas av gemensamma kulturella, historiska, nationella eller estetiska värden och referensramar. (Även detta stämmer kanske i viss mån, men inte heller här är en kanon någon bra lösning.) Det intressanta är emellertid att dessa bägge motiv

motsäger varandra. Vilket i sin tur tyder på hur uselt genomtänkta de är. Är då samhället alltför homogent, eller alltför heterogent?

Dock: båda motiven går att föra tillbaka på en känsla av förlust. Men vad är det då som gått förlorat – detta som vi en gång ägde och som höll oss samman. Borrar man i denna fråga kommer man säkert att märka att kanondiskussionen är rätt intressant som ideologiskt symptom. Men jag är osäker på exakt vad den är ett symptom på. Låt mig spekulera. Det fanns alltså en gång en idé, en ideologi, en uppsättning värden, en modell, ett antal gemensamma punkter och verksamheter eller institutioner som vi en gång höll för gemensamma och som höll oss samman. Nu är detta försvunnet. En kanon ska då åtgärda bristen och återskapa något av det förlorade.

Borrar man i kanondiskussionen står vi med andra ord inför det slags mekanismer som Cornelius Castoriadis kallar »de imaginära sätten att instifta samhället«: de förklarar hur samhället reproduceras som föreställning och vilja – som en imaginär institution – hos var och en av oss. Sådana imaginära föreställningar om samhället fixeras i regel kring högst verkliga och konkreta platser, rum, institutioner och verksamheter som fungerar som fästpunkter för våra fantasier om den nationella eller kulturella gemenskapen. Det är lätt att se att många av dessa verkliga och konkreta fästpunkter för våra symboliska sätt att tänka samhället har försvunnit under de senaste tio tjugio åren. För att räkna upp de mest banala: enhetsskolan, Posten, monopol-etermedierna, värnpliktsarmén, det starka folkbiblioteket, kanske till och med socialstaten och hela den svenska modellen som sådan. Mycket av detta har sålts av, lagts ned och privatiserats. Finns det en känsla av förlust och förskingring, då ska den sannolikt härledas till dessa högst konkreta förändringar (vanligen summerade nyliberalism, marknad). Det kännetecknar en stor del av de konservativa, nationellt sinnade och borgerliga kulturpolitiska programmen i västvärlden på senare tid att de

lanserat diverse symbol- och monumentprojekt för att råda bot på den brist och förvirring som infunnit sig i kölvattnet efter denna förändring, vanligen kallad »globalisering«. Man har raserat den reella grunden för den föreställda gemenskapen och för medborgarnas förmåga att identifiera sig med samhället, och man försöker gjuta nytt liv i denna förmåga med hjälp av symboliska och kosmetiska reformer: kanon, monument, nationaldagar, etc. (Det är lite som i Robert Musils *Parallellaktion*.) Eller för att säga det krasst: man avskaffar Posten, SJ, enhetsskolan och allmän sjukvård – men samlar medborgarna kring litteraturens brasa.

Och här, slutligen, det verkligt intressanta: förslagen om kanon är den yttersta formen av kunskapens och kulturens reifikation. Litteratur och kultur förvandlas till topplista, snabbkur, universalverktyg, något att plugga in »på samma sätt som man pluggar in multiplikationstabellen« (C. Wikström). Det vill säga att kanonanhängarna behandlar litteratur, konst och kultur på exakt samma reifierande sätt som deras ideologiska fränder behandlat alla andra samhällsinstitutioner: som saker som kan föras ut på marknaden att privatiseras, utan tanke på att de utgör nödvändiga fästpunkter i den levande, pågående och sig själv alltid förnyande tradition som kallas samhället.

Ty samhället behöver en kanon, och denna kanon finns alltid så länge samhället finns. Och när man tror att kanon inte finns utan måste instiftas på nytt, av t ex Jan Björklund, Ebba Witt-Brattström och Skolverket, då betyder det i själva verket att någon är i färd med att lösa upp samhället och demokratin. Litteraturen å sin sida, den har paradoxalt nog visat sig förmögen att överleva samhällets undergång.

Lena Ulrika: Stefan, du förlägger orsaken till kanondebattens uppdykande på den politiska arenan just nu till en diffus oro för samhällets ökade fragmentarisering, dess alltmer mångkulturella karaktär och ändå samtidigt amerikansering. Håller ni andra med honom?

Mats: Den castoriadiska beskrivningen ser ut att ge en god precisering av de behov som är i spel. Bevisligen har många enhetsskapande institutioner försvunnit och det har uppstått behov av nya, men jag är inte systematisk nog att tänka mig att det nödvändigtvis eller alltid är samma krafter som både raserar och samtidigt försöker gjuta nytt liv i identifikationen med samhället. Jag vet i varje fall inte hur man skall belägga det, och det verkar ändå tydligt att idéer eller önskemål om kanon kan komma utifrån ett antal olika intressen. Inte minst här är luddigheten i begreppet central: alla som talar om kanon är inte ute efter ett nationellt rättesnöre.

Enkelt – och inte så ambitiöst – är att konstatera att många processer har väckt precis sådana här frågor och behov kring identitet och nationalitet (inte minst hela EU-projektet, och sannolikt också en ganska snabbt växande och övertygande föreställning om individen som social konstruktion), och att de olika försöken att hantera dem har att göra med makt i olika former. Det är signifikativt att debatten uppstår just nu men jag är samtidigt osäker: i debatten har det höjts röster för en nationell kanon, men hur mycket större är egentligen det institutionella intresset för kanon nu än för tio eller tjugo eller fyrtio år sedan, då kanon var betydligt mer stabil? Hur mäter man detta? Är det över huvud taget större, eller är det bara det att kanon har blivit mer ifrågasatt, mer möjlig att ifrågasätta?

Sambandet mellan kanondebatten och litteraturvetenskapens kris är svårt att precisera, tycker jag, delvis därför att jag inte är helt klar över vad vi lägger i krisen. Menar vi med litteraturvetenskapens kris den kraftigt vikande efterfrågan på litteraturvetenskapliga grundkurser och det förhållandet att litteraturvetenskapen inte har samma dominerande position i humaniora och kulturdebatt som tidigare? I så fall får man konstatera att litteraturens värde (bruksvärde, i sig definitivt problematiskt) framstår som mycket starkt när man vill göra

nationella rättesnören, men att litteraturens värde annars verkar ha sjunkit. Så till vida att litteraturvetenskapen och litteraturvetare tidigare hade större draghjälp av att materialet, litteraturen, i sig självt väckte intresse. Det intresset har minskat, litteraturens plats i kulturen är förskjutet och färre människor är intresserade av utbildningarna. Det betyder rimligen att litteraturvetenskapen behöver finna fram till frågor och perspektiv som är mer relevanta – men för vem skall de vara relevanta? Grundstudenter, litteraturläsare, forskare inom andra discipliner, kulturarbetare, vetenskapssamhället i stort?

Amelie: Stefan gör en ypperlig analys tycker jag, och reifikation är en bra term när man tror sig kunna boga (!) för »kunskapsskolan« genom en lista med böcker. Att förvandla böcker till kunskap kräver en förvärvat kritisk och analytisk läsförmåga. Därför borde litteraturvetenskapens ämnesidentitet i första hand sitta i läskunskapen, inte i en för tillfället gällande kanon. För att nå dit skulle man till exempel kunna ge grundstudenter en kanondiskuterande kurs som försöker frilägga värderingsmekanismerna bakom kanonskapandet. På doktorand- och forskningsnivå tror jag att det gäller att lämna monografitänkandet – och därmed kanonfixeringen. Många doktorander som tycker att de skriver om ett författarskap gör i själva verket redan nu mer än så, t ex studerar XX och den postmoderna kristendomen eller YY som ironiker. Om de i stället satte andra ledet först så skulle nya sammanhang och interdisciplinära möjligheter framstå som mer givna.

Stefan: Sant, det är inte nödvändigtvis samma krafter som å ena sidan förstör de institutioner som ger samhället kropp och mening för medborgarna, å andra sidan förser medborgarna med diverse påbudna surrogat för den svunna gemenskapen. Inte nödvändigtvis samma krafter, men ofta samma krafter, och i vilket fall som helst är dessa bägge processer två uttryck

för samma process, en process som på kunskaps-, kulturens, universitetets och litteraturvetenskapens fält leder till instrumentalisering och reifiering av hela verksamheten: fler kampanjer, fler projekt, fler monument, fler listor – samt färre oberoende institutioner, sämre långsiktighet, mindre frihet, smalnande utrymme för kritik. Vilket i sin tur betyder: samhällets minne krymper och dess offentlighet inskränks, och som ersättning bjuds just, till exempel, en kanon. Litteraturvetarens roll: att hävda litteraturen som minne och offentlighet.

Jag tror därför att Amelie har rätt i att ämnets huvudsak är att stärka förmågan att läsa. På samma sätt som det må bli konstvetenskapens huvuduppgift att stärka förmågan att tolka bilder. Den stora frågan som infinner sig då är vad som sker med begreppen »konst« och »litteratur«. De måste ju samtidigt värnas som en särskild form av bilder och texter, deras kvalitativa egenart ringas in. Och denna egenart ligger kanske just där: i förmågan att vara minne och offentlighet. Men den förmågan kan bara upprätthållas av själva institutionen, litteraturvetenskapen, respektive konstvetenskapen, som således har ett väldigt samhällsansvar.

Mats: Ja, och det betyder väl också att förmågan att läsa bör definieras vidare än den traditionellt gjort. Rimligen gäller också att problematiseringen måste bli kraftfullare, att man väljer frågeställningar först och författare eller texter sedan.

Frågan är sedan hur man bär sig åt för att axla ett sådant ansvar: bejakar man litteraturen som minne och offentlighet riskerar man att komma för nära monumentaliserings. Fokuserar man på en marginaliserad aspekt väljer man bort andra. Här är alltså problemet med kanon i den vidare bemärkelsen, inte som rättesnöre utan som det som lyfts fram, behandlas, tillgängliggörs. Varje urval vi gör förtydligar något men fördunklar något annat. Hur långt man än vill hålla sig från rättesnören så får man nog gå med på att makt är inblandad i verksamheten.

Stefan: Jag tror inte att kanondebatten i sig är ett indicium på litteraturvetenskapens kris, om den nu är i kris. Däremot finns säkert en parallell mellan kanondebatten och det växande intresset för just instrumentella och nyttiga utbildningar och kurser i humaniora. Tag retorikämnet. Många väljer det i tron att de ska bli attraktiva för arbetsmarknaden genom att lära sig tala inför publik. Ja. I dag finns ett slags tillämpad och tillämpbar humaniora vars attraktionskraft växer på bekostnad av kunskapsbaserad och kritiskt reflekterande humaniora. Kanondebatten är kanske det sätt på vilket denna förvandling gör avtryck inom litteraturvetenskapen; för naturligtvis vore en statlig kanon ett finfint sätt att öka litteraturvetarnas makt och relevans. Vi kommer säkert att få se fler kolleger som satsar på denna föraktliga strategi.

Men framför allt är kanondebatten i mina ögon tecken på en social och kulturell rubbning, av det slag jag beskrev förut. Vad gäller litteraturvetenskapens allmänna svårigheter och påstådda kris: de är till stora delar självförvållade. Man var länge det dominerande humanioraämnet vid sidan av historia. Man behövde inte söka samarbeten eller problematiker som korsade ämnets gränser. När det sedan visade sig att själva litteraturbegreppet förvandlades, alltså detta begrepp som var den orubbliga grunden för ämnet, då är det klart att många börjar fråga sig vari ämnets identitet ligger. Det bör vara en produktiv situation.

Beträffande makt är jag inte säker på att vi ska kalla litteraturvetarens blotta litteratururval och forskningsinriktning för maktutövning. Och även om makten är inblandad i detta, så är det en annan makt än den politiska, och därtill finns i den humanistiska verksamheten numera – oftast – ett självreflexivt moment, man problematiserar den egna verksamheten och det egna perspektivet. Tar man med detta i beräkningen, ter sig vår makt rätt maktlös, på ett sympatiskt sätt. Låt oss göra en dygd av denna maktlöshet och rikta den som ett kritiskt vapen mot platser där makten verkligen finns.

Lena Ulrika: Vi har fått flera förklaringar till den påstådda litteraturvetenskapliga krisen, och ett par ansatser att befria litteraturvetenskapen från kanonbyggandets avigsidor: 1. Litteraturvetarens roll är att hävda litteraturen som minne och offentlighet; 2. Ämnesidentiteten borde sitta i läskunskapen, inte i en rådande kanon. Men exakt vad innebär det att »hävda litteraturen«? Och hur relaterar detta hävdande till bruket av kanon? När läskunskap och kanon kan förefalla helt och hållet lösgjorda från varandra, men läsförmåga är väl inte något neutralt, frigjort från det tillägnade materialet?

Eva: Jag vill först återkomma till din tidigare fråga, Lena Ulrika: hur många litteraturvetare skulle skriva under på att man inte kan bestämma eller lagstifta vad som skall läsas i skolor, och på universitetens kurser? Jag kan ju egentligen inte svara på det, men jag gissar att de allra flesta skulle säga att de vet att kanon i sträng mening inte finns eller inte kan finnas (och det är väl kanon i sträng mening en lagstiftare menar, antar jag), att kanon i icke-sträng mening är rörlig, och måste vara rörlig. Denna rörlighet beror av många svårbeskrivna processer, och jag tror att universitetsundervisningen i ämnet och kanske våra avhandlingar och vår forskning är en del av denna process.

Denna rörliga storhet, kanon i icke-sträng mening, kan alltså per definition förändras, och jag tror att projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* bidrog till att förändra kanon i denna mening. *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* var ju en del av en stor våg av kvinnolitteraturforskning på 70- och 80-talet som bidrog till revisioner av litteraturlistor, förnyat intresse för kvinnliga författarskap (Bremer, Lagerlöf, Wägner, Woolf, Gilman Perkins), till och med för Agneta Horn och drottning Kristina. Och i Lund läser man nu, såvitt jag vet, lika många kvinnliga som manliga författare på grundkurserna.

Men denna förändring var verkligen inte framkommanderad av någon kommitté, regering eller liknande entitet. Den var faktiskt

en produkt av en rörelse, och visar därmed på att kanon i svag mening uppstår ur bruk. Men det var nog också så att de verk som lyftes in väl försvarade sin plats i (den svaga) kanon: de var i regel högkvalitativa verk, som genererade spännande tolkningar. Och det är väl den kombinationen av ett estetiskt hållbart verk (jag håller med Amelie att det är ett besvärligt begrepp, men tar inte i det just nu) som samtidigt på ett eller annat sätt kan tolkas in i oss, in i nutiden, som utgör grunden för förnyelsen av kanon: i ett läge försvinner Virginia Woolf i bakgrunden, i ett annat kommer hon i förgrunden. Och detta kan vara en av våra uppgifter: att lyfta in sådana verk i den rörliga, öppna kanon.

Amelie: Den där bilden med Virginia Woolf som du frammanar på slutet, Eva, gillar jag verkligen. Att vi som litteraturvetare eller -läsare likt schamaner lockar fram författare ur den dimmiga bokskogen till vårt ljusa kanonkalas, eller motar dem tillbaka in i skuggorna – allt efter tidens behov. Så är det.

Jag kan också hålla med om att en bra utgångspunkt om man tänker kanon borde vara »högkvalitativa verk, som genererar spännande tolkningar«. Det är väl därför det bär mig så emot att tänka kanon. Det är den här självbekräftande symbiosen mellan vår verksamhet och det mästerliga som jag hakar upp mig på.

Som Mats påpekade i något tidigt mejl är det lättare att undervisa på god litteratur än på »onjubar« – och så är det helt säkert: huvudkompetensen inom litteraturvetenskapen ligger och kommer att ligga i det Eva talar om. I förmågan att på ett klagörande sätt tolka en aspektrik och vältänt text. Detta vet vi ju alla är en otroligt givande sysselsättning – en text kan vara en hel värld i sig – och uppgiften är viktig för att den ger litteraturen ett fortsatt offentligt liv som både konstformen och den läsande publiken förtjänar (dagskritikern arbetar då i samma business). Jag menar samtidigt att de frågor som kan ställas till en text inte får sina så fort verket är mediokert. Det hävdas ibland av

dem som ogillar glidningen mot Cultural Studies att litteraturvetare ska akta sig för att göra sådant som andra kan göra bättre. Att på det sättet vägra delta med vår kunskap på områden som historiskt hamnat mellan de akademiska stolarna tycker jag är improduktivt. Det är något galet med att sociologer ska ta hand om populärkulturen, medan vi sysslar med det fina. Om vi har fel verktyg får vi väl förnya dem, från grundnivå och framåt.

Lena Ulrika: Vi talar i litteraturvetenskapliga sammanhang ofta om »läsning« av »texter«. Men varför osynliggöra litteraturbegreppet med hjälp av textbegreppet, när vi anspråksfullt försöker inringa det litteraturvetenskapliga ämnets huvudsak? Jag tänker frågan i relation till att vi skulle anta Flemings syn på litteraturen som ett slags »människokunskap«. Alla skriver väl under på det utmärkta med en kritisk och analytisk förmåga att avgöra vilka frågor som är fruktbara att ställa till en text, skönlitterär eller ej. Men är denna inte snarare ett redskap i vår vetenskap, än dess huvudsak?

Amelie: Nej, du har rätt, vi ska inte osynliggöra litteraturbegreppet. Det jag noterar är bara att »litteratur« hos oss ofta blir detsamma som »god litteratur«, och jag ställer mig frågan om det är rimligt. Frågan om vad som ska räknas som litteratur har jag inget bra svar på. Det är kanske därför jag föredrar att definiera »ämnet« utifrån vad vi gör och vilka frågor vi ställer, inte utifrån vårt material. Är jag krass? Kan någon kanske bättre tala om vad huvudsaken är? Gör det att sammanfatta litteraturens värden?

Mats: Vi har sett litteraturbegreppet utvidgas, men i den mån vi har försummat att söka kontakt och problemformulering med andra ämnen är det väl för att vi har hållit för hårt fast i litteraturen, i synnerhet den »fina«? Litteraturbegreppet har kunnat begränsa oss på liknande sätt som kanonbegreppet – och kan förmodligen definieras om på liknande sätt. Det vore

naturligtvis fel att göra populärlitteraturen till sociologernas område. Icke-kanoniserade texter är definitivt viktiga för förståelsen av litteraturen och dess villkor. Jag arbetade en period ganska ingående med de allra första svenska romanerna som gav mycket intressanta teoretiska resultat trots att – eller snarare just därför att – de har blivit uttrangerade ur kanon.

Vi verkar alltså vilja utgå från det estetiska men sätta in det i nya frågeställningar, och utgå från litteraturen men sätta in den i nya kontexter – och arbeta på att definiera om både litteratur och kanon. Sådana processer har ju redan varit i gång länge, som Evas exempel tydligt visar med all tydlighet. Och det ligger ju i deras natur att de lyfter fram ett perspektiv på beaktad av ett annat. Jag tycker fortfarande att det är svårt att använda ordet kanon i en sådan positiv mening, men det finns nog inget bättre. Frågan är om inte ordet litteratur riskerar att begränsa oss också.

Lena Ulrika: Mats, du har naturligtvis en poäng. Men hur skulle det se ut om vi blev begreppsligt nervösa inför ordet »litteratur«? En sådan nervositet dragen till sin spets, och vi skulle behöva byta namn på vår vetenskap. Det här går också på tvärs med vad du tidigare sade, Stefan, om att »litteraturvetarens roll är att hävda litteraturen«.

Ordet »litteratur« är riskabelt, ordet »kanon« likaså: Eva sade tidigare att »ordet kanon var och är inte bra, inte i våra sammanhang«. Det finns många ord vi på liknande vis skulle kunna lyfta fram. Men hur skall litteraturvetaren kommunicera med omvärlden? Mats, du nämnde att litteraturvetenskap förlorat sin tidigare dominerande position i kulturdebatten. Kan detta senare möjligen bero på att vi av rädsla för att smutsa ned oss blivit osäkra, vaga och svaga i våra stämmor? Att vi vanemässigt dekonstruerar allt, men har glömt hur man konstruerar?

Amelie: I den här frågan kan jag gå till min egen praktik, där jag upptäckt att jag delat upp

verksamheten så att jag i mitt arbete som litteratur- och teaterkritiker i Göteborgs-Posten värnar konstarnas kvalitet för fulla muggar, medan jag i mina doktorandstudier ägnar mig i första hand åt litteratursociologiska/mediehistoriska/receptionsteoretiska frågeställningar, först i andra hand åt att göra estetiska värderingar.

Jag tror inte att det föreligger någon överhängande risk för att litteraturvetenskapens värnande om kvalitet ska urholkas, så länge kvalitet betyder det som Eva uttryckte: potentialen hos ett verk att framkalla spännande analyser (om man sedan väljer att kalla detta »estetisk« kvalitet så rör man sig med ett brett estetikbegrepp som jag tycker är klokt och sympatiskt). Pendeln kommer att slå än hit än dit; på 60-70-talet låg väl kvalitetsbegreppet betydligt risigare till än nu.

Ett bra sätt att värna kvalitet utan att cementera dikotomin högt/lågt är väl att ständigt påminna om det som Eva var inne på: att det finns kvalitetsskalor inom alla tänkbara genrer och uttryck, även i de populära som poplyrik, privatteater eller bloggpoesi. Skalan är inte en.

Stefan: »Litteraturen« är ett ostadigt väsen och det är bra om det framkallar nervositet hos oss, som studerar det. Men detta väsen förblir, vad jag kan se Lena Ulrika, objektet för vår verksamhet. Jag tror inte att vi ska byta namn på det, inte heller att vi ska byta ut begreppet mot något annat. Alternativen – text, tecken, språk, berättelse, poetik/poesi, läsning, skrivprocess, medier – är alla beståndsdelar av litteraturen, och det är, så vitt jag kan föreställa mig, den vi studerar, tolkar, hävdar, kritiserar. Men nej, jag blir inte nervös av den – däremot förundrad och förtrollad.

Sant är att begreppet i dag är vagare än förut. Den vagheten är i sig något att studera, för den beror givetvis på att litteraturen – som en gång i tiden var detsamma som skrivna texter av estetisk halt – migrerat och spritt sig till gränsland mot nya medier och andra konstarter, mot nya brukare och nyttjare. Dessa gränsland är i

sig något att studera: till exempel litteraturen och byggnadskonsten; textens arkitektur och arkitekturen i texten. Här finns hur många spännande ämnen som helst, men säg den litteraturvetenskapliga institution som i dag uppmuntrar dem: bloggandets berättarkonst; den narrativa strukturen hos en modemässa eller konstbiennial; avhandlingsprosans historia; det muntliga berättandet om flyktingkapets villkor som präglar SFI-kurserna. Allt detta bör vara ämnen för dagens litteraturvetenskap. Mycket av detta är också mer spännande och relevant än till exempel den svenska efterkrigstidsromanen – och lyriken, som nästan alla håller på med.

Allt detta ryms med andra ord i mitt litteraturbegrepp. Kärnan i detta begrepp förblir dock romanen, lyriken och dramatiken, som hos de gamle. Av dem – och om teorierna om dem – lär man sig hur de narrativa och poetiska strukturerna ser ut, och dessa lärdomar är oundgängliga för att förstå alla de andra berättelser och symbolhandlingar som flyter omkring i kulturen.

Den stora frågan för litteraturvetenskapen är alltså inte om vi ska ha kvar litteraturbegreppet eller ej, utan om detta begrepp ska vara smalt eller brett, eller med andra ord om litteraturen ska definieras estetiskt, socialhistoriskt, mediehistoriskt eller narratologiskt/semiotiskt (det är de fyra alternativ jag ser). Och eftersom jag inte tror att det går att uppnå enighet om vilket alternativ som ska gälla, hoppas jag att ämnet kan vara så generöst och öppet att det har plats med alla dessa sätt att se på litteraturen.

Den fråga som däremot gör mig nervös, för att avsluta, gäller kvalitetsbegreppet. Jag tror att ämnet behöver värna en idé om estetisk kvalitet, som ligger i vissa texters förmåga att härberga och nygestalta mänsklig och historisk erfarenhet; men jag ser också att varje kvalitetsbegrepp uppreser hierarkin mellan det höga och det låga, vilket i vissa fall – men inte alla – har oönskade effekter, (marginalisering etc.). Hur värna kvalitet, utan att samtidigt lurats till att konstruera hierarkier och kanoner. Det är för mig kärnan i denna diskussion.

Mats: Jag tycker att Stefans beskrivning fångar det mesta. När vi så går från kanonbegreppet över litteraturbegreppet till kvalitetsbegreppet verkar vi ha kommit fram till den största frågan. »Kvalitet« är behäftat med samma svårigheter som »kanon«: vem bestämmer vari kvalitet består? Traditionellt har »kvalitet« varit ingjutet i samma föreställning om tidlös skönhet och giltighet. Och på samma sätt som kanon, brukar jag vara intresserad av föreställningar om kvalitet som föremål för forskning, inte som ändamål. Men i stället för att fastna i fler problem vill jag hålla med Amelie och därmed Eva om vikten av att kunna växla perspektiv. Vi har redan kommit ett stycke när det gäller att precisera de kriterier som ligger i olika sammanhangs kvalitetsbegrepp och att tydliggöra våra egna utgångspunkter.

Om man provar tanken: kan det Stefan formulerade om litteraturbegreppet också gälla kvalitetsbegreppet? Våra definitioner av kvalitet utgår från luddigare utgångspunkter, vilket gör det svårare. Men om ämnet bör vara öppet nog att inrymma flera olika definitioner av litteraturen, och det bör det, kan det då också vara öppet nog att inrymma olika definitioner av kvalitet utan att maktstrider och hierarkiseringar uppstår? Det beror kanske på hur viga vi är när vi byter utsiktspunkt.

Eva: Om litteraturbegreppet: liksom Mats håller jag givetvis med Stefan om det ostadiga och vaga i begreppet. Det måste bli så, tror jag, därför att begreppet litteratur sannolikt delvis är ett vardagsspråkligt sådant, det vill säga vi råder som professionella inte helt över språkbruket. Vad författare och läsare väljer att kalla litteratur kan bli/blir litteratur. Och det får vi foga oss i. Men det är klart att också språkbruket har en viss ordning; det verkar som det klyver begreppet i två definitioner: litteratur är dels en språkligt formad utsaga (muntlig eller skriftlig) om något fiktivt, fiktiva gestalter, händelser, situationer (fiktionalitet), dels språkkonst, språkliga utsagor (skriftliga eller muntliga) som är

språkligt kvalificerade. Hit kan höra icke-fiktionala utsagor, t ex essän, brevet, bloggen. Sedan är gränserna mot det icke-litterära porösa, och i dessa gränsområden döljer sig antagligen spännande uttrycksformer. Och de områdena skall vi väl bevaka för att få syn på gränsförskjutningar i språkbruket och därmed fenomenet litteratur.

Om att värna kvalitet utan att upprätta hierarkier och kanon: ja, om vi nu är fångar i ett språkbruk vi inte kan ändra, så betyder det ju att vi måste vara klara över att värdeskalorna kan se olika ut i de olika delarna av litteraturbegreppet och inom de olika genrerna. Jag håller med Amelie om detta. Vi måste erkänna att det inte finns en mätsticka (där är kanonbegreppet tillbaka igen). Men klassikerna, som ju har överlevt, kommit tillbaka, kan ju ge fingervisningar om vad det är vi värderar högt i litteratur, antingen den definieras som fikcionalitet eller språkonst. Och dessa klassiker utgör ett väldigt förråd (inte en väl avgränsad, fixerad lista med verk att imitera) som man kan botanisera i, fördjupa sig i, lyfta fram, aktualisera, och där jag i varje fall inte kan spåra hierarkier eller rättesnören. Men kanske fingervisningar om våra värdekriterier.

Mats: Även om litteraturvetarnas röst inte hörs lika tydligt längre, är jag inte säker på att den första prioriteten är att till varje pris återerövra en tänkt position. Det centrala är att formulera relevanta frågor, gärna genom att bejaka nervositeten som nämndes: har vi förstätt detta rätt? Vilka perspektiv och områden har vi förbisett? Vilka ytterligare slutsatser kan vi dra av materialet framför oss?

All forskning kan inte nå den grad av allmänintresse att den blir relevant i kulturdebatten. Och omvänt kan forskning bli ointressant som forskning till exempel om den faller över åt deskription för att tilltala en viss sorts allmänintresserad läsare.

Man kan inte kräva att alla de här intressena skall tillgodoses samtidigt, men det finns de

som kan förena det hela. Medieteorin tycker jag är sådan. Den har ett kraftfullt förklaringsvärde på många områden, inte minst på historiska material. Samtidigt är dess frågor direkt aktualiserade av vår samtida situation och går rätt in i kulturdebatten. Dessutom, om man är intresserad av internationalisering, är medieteorin ett område där det går att utifrån svenskt material dra slutsatser som är direkt intressanta också för utländsk forskning. Sist men inte minst: den behöver inte hänga upp sig på de »stora« författarskapen. Nu kommer förstås medieteorin inte att lösa alla kommunikationsproblem, men jag tycker att den är ett lärorikt exempel.

Eva: Om kommunikation med omvärlden: jag håller med Mats om lägesbeskrivningen – litteraturvetarna hörs inte lika tydligt längre i kulturdebatten. Och jag är också osäker på om vi kan och bör återerövra denna tänkta position. Jag är inte heller så säker på att litteraturhistorisk forskning förr i tiden nådde ut till så många. Men en sak är jag ganska övertygad om, och det är något tämligen trivialt, men centralt: ämnet litteraturvetenskap, hur det än definieras och praktiseras, måste kommunicera med skolan, både grundskola och gymnasium. Det läses nämligen mycket i Sverige, men ämnet förefaller (åtminstone sett från en lundsisk horisont) fjärras från skolans värld och praktik, och det är till stor skada både för ämnet, för lärarutbildningen och undervisningen. Det är rimligen i dialogen med skolvärlden som man kan fånga upp gränsförskjutningar i litteraturen, till exempel mediehybrider, det är där man kan fånga upp förändringar i läsandet, och det är rimligen i skolvärlden man både kan förmedla den litteratur som vi betraktar som spännande eller viktig, och vårt sätt att läsa.

Lena Ulrika: Att återerövra en förlorad position låter sig sällan göras, apropå detta med litteraturvetarnas minskade roll i kulturdebatten. Men nog måste vi väl ändå tänka oss att vi kan ta plats i det offentliga, om än i en ny och an-

norlunda position? Jag skulle gärna vilja höra era synpunkter i frågan.

När en fråga väcks som direkt berör litteraturvetaren, som i förra årets kanondebatt, kan man också fundera över vilka litteraturvetare som egentligen aktiverade sig i denna; om jag inte minns fel, var väl flertalet av dessa redan förankrade så kallade mediepersoner – kritiker och kulturskribenter. Samtidigt åligger den tredje uppgiften – som visserligen kan ta sig många skepnader – oss alla. Men stämmer situationen ändå inte till viss eftertanke?

Eva: Jovisst. Men minns jag rätt var några av dessa mediepersoner litteraturvetare i den meningen att de hade en bakgrund i ämnet. Men det är nog riktigt att det inte var så många litteraturvetare i den meningen att de verkade vid litteraturvetenskapliga institutioner. Men dags-tidningsdebatter passar inte alla, de har en rytm och (ibland) ett tonläge som man inte känner sig hemma i. Men jag erkänner villigt att vi borde utnyttja det forum vi ändå har på tidningarnas kultursidor, många kolleger inom andra ämnen på universiteten avundas oss humanister generellt och litteraturvetare i synnerhet den arenan. Och vi bör väl se till att arenan finns kvar!

Stefan: Ändå får man säga att litteraturvetarna, jämfört med andra fack, är mer aktiva i offentligheten än många andra. Kultursidorna har länge haft litteraturvetenskapen som sin främsta rekryteringsbas. Jag tycker att det bör förbli så, och det finns inget skäl till att det inte kan förbli så. Men då måste man i dag anstränga sig mer från litteraturvetenskapens sida. Mediesituationen är så annorlunda i dag. Kunskap värderas lägre; snabbhet, stilistisk snärt, utspel och provokationer högre. Vilket i sin tur leder till att många akademiker och forskare, liksom seriösa personer i gemen, vänder sig från hela medievärlden med avsmak. Man slår av teven, lägger igen tidningen och slår upp Pascal eller senaste numret av *TFL*. Denna reaktion är begriplig, alla känner den nog, men den må be-

kämpas eftersom den förvärrar situationen genom att ge slaget förlorat. Här är vår ständige akademisekreterare Horace Engdahl värd beröm. Inget säger att han måste delta i allsköns struntprogram i tv om böcker och språk och annat. Men han gör det, uthärdar till och med en viss förnedring i tv-soffan. Säkert gillar han rollen, men viktigare är att han på så vis försvarar litteraturens ställning i offentligheten.

Så fick det också stort genomslag när han – som sin hustru – gick ut och sa att kanon var en utmärkt idé. Vi var några som sa emot, men det är sant, Lena Ulrika, att i denna debatt som verkligen rörde kärnan i vår verksamhet, var det alldeles för få som yttrade sig. Bland de tongivande litteraturvetarna var det, men jag kan minnas fel, egentligen bara Arne Melberg som tog saken på berättigat allvar och mötte den med kraft. Så kom frågan att överlämnas till det vanliga tyckandet.

Vad bör då göras? I den så kallade offentligheten existerar allttjämt en rad publiceringsformer som trots vissa inskränkningar på senare år lämpar sig utmärkt för litteraturvetaren. Och inget säger att litteraturvetaren inte kan förlägga sin verksamhet till dessa former: det vill säga till litteraturkritiken (i tidskrifter och tidningar, som understreckare och längre tidningsrecensioner) och till de större förlagens utgivning av sakprosa och essäistik. Ja, man kan rent av säga att det borde vara litteraturvetarens mål att förlägga hela sin verksamhet utöver undervisningen och handledningen just hit. Det finns inget egenvärde i att publicera sig i *TFL* eller *Acta*, när en bättre skriven variant av samma uppsats skulle kunna publiceras i *Göteborgs-Posten*, *Glänta*, *Bang*, eller på något bokförlag med bred distribution. Och det är tokigt att det tycks mer meriterande att publicera sig i smälare skriftserier och specialtidskrifter som bara når kollegerna.

Jag menar kort sagt att man bör sluta att tänka på litteraturvetenskapen och offentligheten som olika sfärer eller planeter. Man ska sluta se universitetet som sitt egentliga, enda

och rätta hem, det sanna hemmet där man blir erkänd och förstådd, och man ska sluta tänka på allt som ligger utanför akademien – »offentligheten«, »samhället« – som främmande territorium där man ger sig ut på tillfälliga expeditioner. (Resultatet av denna vallgrav, denna mur mellan forskning/undervisning och offentlighet är det vi kallar humanioras kris.) Litteraturvetenskapen liksom en stor del av all forskning och undervisning ska i stället förstå sig som en vital och oundgänglig del av offentligheten. För det är ju inte för inte som man som litteraturvetare och humanist blivit anförtrodd samhällets största skatt, hela arkivet av gamla texter och dokument, som ständigt måste aktualiseras på nytt.

Mats: Det känns synd att försöka tillägga något efter en sådan paroll. Jag tror inte att relationen mellan bredd, utåtriktadhet och kvalitet är riktigt så enkel, men Stefans slutsats är vacker

och välkommen. Jag låter den mer än gärna stå ostörd.

Amelie: När jag tänker på litteraturvetare ser jag ett janusansikte. Å ena sidan den glåmiga tröttheten under oket av administration och tentor att rätta: skrivtiden är så liten att den offentliga debatten förvandlas till en stressande distraction från det egna arbetet. Å andra sidan den energiska eldsjäl som skriver böcker, kritik, översätter, driver litteraturscener, arrangerar konferenser, agerar coach för andra forskare osv. Jag vet inte om man kan begära så mycket mer av enskilda doktorander, lärare, forskare än vad de ger idag. Möjligen kunde man önska att en större kollektiv energi kunde alstras på institutionerna, genom ett livligare debattklimat där dagsaktuella diskussioner – som den om kanon – kunde få plats och kanske knoppa av sig i några kollektiva eller individuella utspel, och tillika i ett internt reformarbete.